

Magnus Ilmjäru

**ESTIJOS UŽSIENIO POLITIKA 1939–1940 M.
MOLOTOVO–RIBBENTROPO PAKTAS IR ESTIJOS PAKLUSIMAS
1939 M. RUGSĖJO MĖNESI**

Dar ir –iandien, praslinkus pusei amžiaus, Baltijos –alys flino, jog 1939 m. ruden prasid jo tragi–ka joms era, kai kalfkas toli daugiau kaip 50- iai met nul m j likimus. Dafnas m s , –iandien tiriantys 193961940 m. vykius ir apie juos ra–antys, esame protingi atgaline data, kitaip tariant, svarstome, o kas b t buv , jei b t buv o. Iki –iol vyrauja nuomon , jog Estijos ir kit Baltijos valstybi vadovai tada negal jo nieko pakeisti ir tuometin mis aplinkyb mis pri m vien geriausi sprendim , o jeigu jie b t pasielg kitaip, tai visi padariniai b t buv dar blogesni. Tys poffi ris grindfliamas Estijos ir kit Baltijos valstybi geografine pad timi ir tuo, kad jos priklauso maflosioms, o ne didffiosioms valstyb ms. Negalima neigti to fakto, jog nepriklausom Baltijos valstybi susik rimas suk l daugyb politini poky i . Tye poky iai atsirado d l Baltijos valstybi noro ir sieki o v liau i–sipildfliusi o tapti nepriklausomomis ir priskiriami prie subjektyvi veiksmi . Antra vertus, nepriklausomyb s praradimas taip pat l m daugyb politini poky i , bet jie nepriklauso prie subjektyvi veiksmi , tur jusi takos nepriklausom Baltijos valstybi susik rimui. Savaime ai–ku, negalima ignoruoti sud tingos to meto situacijos. Kad ir kaip b t , veikimo kryptys buvo pasirinktos Taline, Rygoje ir Kaune, ir sprendimai pasiduoti nesiprie–inant buvo priimti ne rugpj io 23 d. ir ne Maskvoje. Be abejo, visuotinis –okas, i–tik s mus 1939 m. ruden , dar ilgai darys tak m s pasaulio suvokimui. Ai–ku ir tai, jog diskusijos apie 193961940 m. vykius t sis iki pat –io –imtme io pabaigos, o gal ir didesn kito –imtme io pus . Atmeskime vadinam j m s o gudurum po laiko o ir pasvarstykime, kas gi i–tikr j atsitiko, panagrin kime t vyki prieflastis bei padarinius.

TM prane–im sudaro trys dalys. Pirmiausia kalb siu apie tai, kas buvo flinoma Talinui apie Molotovo o Ribbentropo pakto slaptuosius protokolus. V liau pereisiu prie Estijos ufsienio politikos 1939 m. rugs jo m nes ir fiemos karo metu. Prane–im baigsiu tre iojo de–imtme io antros pus s ufsienio politikos apffvalga ir palyginsiu susidariusi situacij Estijoje su vykiais Suomijoje.

Taigi k Talinas ir Ryga flinojo apie 1939 m. rugpj io 23 d. vykius Maskvoje? Pirmieji prana–avimai, jog Vokietija ir Soviet S junga prad s derybas d l kaimynini valstybi , pasaulio spaudoje pasirod jau 1920 m. Baltijos valstyb s ir Suomija klaus sav s, kokia kaina ir kieno s skaita buvo pasira–yta nepuolimo sutartis tarp Soviet S jungos ir Vokietijos. Archyvin medfliaga ir memuarai patvirtina, jog informuoti Rygos, Talino ir Helsinkio sluoksniai flinojo, kad pagal Molotovo o Ribbentropo pakt Latvija, Estija ir Suomija buvo paliktos Soviet S jungos takos sferai.

Reikia tur ti galvoje, jog Soviet S junga ir Vokietija sutar neskelbti protokol , susijusi su kaimynini valstybi pasidalijimu. Oficialioji Vokietijos ufsienio politika –io susitarimo laik si, o neoficialioji visi–kai nesl p , k Molotovo o Ribbentropo paktas l m Baltijos –alims. Kyla savaime suprantami klausimai: koki tikslu Berlynas atskleid protokol turin , ir jeigu Baltijos valstyb s flinojo, koki gr sm j saugumui k l pasira–yta sutartis, kod l jos nesi m joki prevencijos veiksm ir nederino savo ufsienio politikos bei karini veiksm ? Ar galima tai pateisinti? Kod l Estijos, Latvijos ir Lietuvos vyriausyb s melavo savo flmon ms teigdamos, jog didffiosios valstyb s pripaffino Baltijos valstybi neutralitet ?

Nors Molotovo-Ribbentropo paktas aiškiai k sinosi kaimynini valstybi saugum , Baltijos valstyb s ir Suomija pasyviai lauk tolesni Rusijos veiksm ir taip pat nederino nei savo ufsienio politikos, nei karini veiksm . Kuo galima ir tai paai-kinti?

Pirmosiomis Antrojo pasaulinio karo savait mis Lietuva ir Latvija mobilizavo atitinkam skai i rezervist . 1939 m. rugs jo 17 d. Lietuva paskelb visuotin mobilizacij . Kai kurie Lietuvos sluoksniai nor jo j ga i-spr sti Vilniaus klausim , ir Vokietija skatino Lietuv tai gyvendinti. O -tai Estija nedar nieko, kad i-saugot savo saugum . Buvo paskelbtas naivus parei-kimas, es Soviet S junga mobilizacij supras kaip nukreipt prie-j ir tod l ufpuls Estij . Toks Estijos karini paj g vad neveiklumas per-a mint , kad jau rugs jo pradffioje jie buvo nutar pasiduoti Soviet S jungai. Visi paskesni Estijos veiksmai buvo tik m ginimas i-vengti susid rimo su Soviet S junga, kitaip tariant, taikiai susitarti ir taip sulaukti karo tarp Soviet S jungos ir Vokietijos.

Internuoto Lenkijos povandeninio laivo ōOrzelō pab gimas i- Talino uosto 1939 m. rugs jo 18 d. tapo pretekstu sovietams prad ti ekspansij Baltijos valstybes. Jau kit dien soviet kariniai laivai plauk Estijos teritorinius vandenis. Estijos vyriausyb nepateik jokio protesto. Jai buvo pareik-ta, jog soviet karinis laivynas atstovauja neutraliai valstybei ir m si vis priemoni , kad b t sulaikytas lenk piratinis laivas. Dar prie- lenk laivo ōOrzelō pab gim ufsienio spauda ra- , jog sovietai rengiasi ufkariauti Ryg ir inkorporuoti Estij bei Latvij . Laivui pab gus, ufsienio laikra- iai prane- , kad soviet laivynas prad jo Talino j r uosto blokad . Kaipgi reagavo Estijos vyriausyb tokius spaudos parei-kimus? Estijos karini paj g -tabo ir propagandos biuro sakymu Estijos spauda apkaltino savo ufsienio kolegas, kad -ie skleidffia tendencing informacij . Ufsienio laikra- iai buvo konfiskuoti ir juos vefti Estij buvo ufdrausta. Estijos spauda ir toliau teik klaiding informacij . Rugs jo 24 d. ministras pirmininkas Eenpalu kreip si Estijos gyventojus kviesdamas juos ramiai laikytis, nes Estijai es niekas negresia. Ministras pirmininkas parei-k , jog bus imtasi atitinkam priemoni prie- tuos, kurie skleis gandus. Jis tur jo galvoje asmenis, kurie kalb jo, kad greit pasirodys Raudonoji armija ir Estija praras nepriklausomyb . Estijos gyventojai buvo raginami -nipin ti ir prane-in ti politinei policijai apie asmenis, kurie skleid kalbas apie Raudonosios armijos at jim . Politin policija gavo nurodym gaudyti tokius pilie ius ir juos bausti. Krizei pasiekus auk- iausi laipsn , Estijos diplomatin s tarnybos ufsienyje buvo informuotos, jog sovietin s armijos daliniai atsitrauk nuo Estijos valstybin s sienos ir sovietinis laivynas paliko Estijos teritorinius vandenis. Sufflnoj apie vadinamojo abipus s pagalbos pakto rengim , daugelis Estijos ambasadori ufsienyje negal jo patik ti, jog esant tokiai situacijai j vyriausyb gal jo leistis derybas.

1939 m. rugs jo 20 d. vyriausyb s pos dyje buvo nutarta nusi sti ufsienio reikal ministr Karl Selter Maskv , kad -is i-siai-kint Soviet S jungos pageidavimus. Iki tol Estijos vadovai lauk , kad Soviet S junga pateiks savo reikalavimus. Netgi po ōOrzeloō dingimo nebuvo pareik-ta joki reikalavim . I- pasitarimo, kuriame buvo priimti sprendimai, nul m ne tik Estijos, bet ir kit Baltijos valstybi likimus, i-liko tik vyriausyb s sprendimas, pasira-ytas kai kuri vyriausyb s nari . Vyriausyb nutar kreiptis prezident , kad jis pritart Estijos ir Soviet S jungos prekybos sutar iai ir pareigot ufsienio reikal ministr j pasira-yti. Kit dien K. Selteris kreip si Rusijos ambasadori Taline d l pakvietimo Maskv .

Taigi iniciatyvos spr sti reikalus m si Estijos vyriausyb . Ji gerai flinojo, kokia bus deryb Maskvoje tema. Oficialiai buvo prane-ta, jog K. Selteris i-vyko Maskv

pasirašyti prekybos sutarties. Kai kuri memuar autori ir ambasadori tvirtinimai, jog Estija siek Vokietijos, Suomijos ir Latvijos pagalbos, pasirod es klaidingi. Vyriausiojo kariuomen s vado generolo Johano Laidonerio kvietim , i-si st rugs jo antroje pus je Latvijos karo ministru Janiui Balodfiui, reik t traktuoti kaip politin manevr . Tuo manevru buvo siekiama suklaidinti tuos Estijos karinius vadovus, kurie r m aktyvaus nepriklausomyb s gynimo id j . Be to, Estija atmet Lietuvos pasi lym organizuoti nepaprast j Baltijos valstybi ufsienio reikal ministr konferencij Baltijos valstybi ufsienio politikos derinimo klausimais, nors jau rugpj io m nes Estijai buvo visi-kai ai-ku, kad i- Vokietijos nesulauks jokios pagalbos.

1939 m. rugs jo 24 d. vakare Estijos ufsienio reikal ministru buvo teiktas reikalavimas sudaryti abipus s pagalbos sutart ir leisti kurti karines bazes. Ufsienio reikal ministras pasi l karines bazes dislokuoti Saremos, Hyjumos ir Paldinskio salose, o ne Taline ir Piarnu, kaip reikalavo Via eslavas Molotovas. Tš faktas rodo, jog bazi klausim estai buvo aptar prie- tai. Estijos ufsienio reikal ministras Maskv i-vyko rugs jo 24 d. ir rugs jo 28 d. pasira- abipus s pagalbos sutart . Tš sutartis tapo pavyzdffiu Latvijai ir Lietuvai. Ufsienyje gyvenantis Estijos istorikas Evaldas Uustalu pavadino Estijos ufsienio reikal ministr Maskvos Kremliaus Hacha (turimas galvoje ekoslovakijos prezidentas Emilis Hacha, kuris 1939 m. kovo m nes Berlyne pasira- akt ir ekoslovakija prarado nepriklausomyb). Galima su tuo sutikti ar nesutikti. Tarp kitko, pana-iai galvojo vienas Estijos delegacijos Maskv nari , profesorius Ants Piipas. Tš tai k jis ra- apie delegacijos nari diskusij , kuri vyko Maskvoje rugs jo 27 d. vakar : oK daryti? [í] Gal priimti soviet okupacij savanori-kai [í], b t nei-mintinga prie-intis tokiai j gai. Kas ffino, galb t istorija i-teisins Hach . Bazi ir gul vedimas rei-kia ne k kita, kaip atiduoti savo likim svetimas rankas. Bet ar yra kokia nors kita i-eitis? Gal pasirinkti betiksles fludynes ir -alies sugriovim ? Pirmuoju atveju bent jau i-saugotume savo taut , o kas bus v liau ó laikas parodysö. Estijos delegacija Soviet S jungos reikalavimus traktavo kaip gamtos primest katastrof , o nesiprie-inim jai ó kaip istorin nei-vengiamyb .

Ketvirtajame de-imtmetyje Estijos vadovai savo kalbose ne kart yra vie-ai parei-k , kad Estija pasirengusi ginklu pasiprie-inti bet kokiam prie-ui. Likus trims dienoms iki MolotovoóRibbentropo pakto pasira-yimo, prezidentas Konstantinas Pätsas savo kalboje parei-k : oTšandien neatsiras n vieno esto vyro, n vienos est s moters, kuri suabejot , ar stoti ginti savo gimtosios -alies i-kilus pavojuii ö Bet kai agresorius i-ties savo leten , per j niekas taip ir nesudav . Tš tai pasira-ius vadinam j abipus s pagalbos pakt , kitoje savo kalboje prezidentas parei-k , kad Soviet S jungos reikalavimai n ra ne prasti, kadangi visa Estijos istorija, jos geografin pad tis ir politin situacija ver ia Estij bendradarbiauti su Soviet S junga. O k gi est tauta galvojo tuo lemtingu -aliai momentu? Reikia pripaffinti, kad kai politin s partijos buvo ufdraustos, o armijos vadovyb bei politin policija veik ranka rankon prie- pasiprie-inim sovietams, tautai neliko joki galimybi protestuoti. Nedemokratiniais pagrindais i-rinktas parlamentas buvo klusnus ir neprotestavo. Atsirado organizacij ir atskir asmen , kurie siunt pritarimo telegramas prezidentui. Ta iau buvo ir toki , kurie nepritar tai id jai. Tš tai vieno moksleivio lai-kas prezidentui, ra-ytas 1939 m. spalio m nes : oNematau jokio pagrindo pritari J s politikams ir juos sveikinti [í]. Labai gaila, kad J s neinformavote savo tautos, koki prekybos sutart su Maskva buvo ketinama pasira-yti [í]. Dar tik vakar ufl kavin je arba turguje i-girst pokalb buvo galima gauti 3000 kron , o -iandien tie pokalbiai

tapo realybe. Ji si-tikr j apgyn te mus nuo nepriklausomyb s maffiausiai ketvir iui amffiausi ō

Pasidavimas be ginkluoto pasiprie-inimo atitiko Vokietijos ufsienio politikos ir militaristinius interesus. 1939 m. ir v liau Berlynas flodffiu flad jo, jog Vokietija ekonominiais sumetimais kontroliuos Soviet S jung , kad jos bazi buvimas Baltijos valstyb se nepaveikt t valstybi politin s sistemas. Baltijos valstybi vyriausybs buvo leista suprasti, jog taika Rytuose yra suinteresuoti visi, i-skyrus rusus, ir Soviet S jungos baz s t ra laikinas rei-kinys. Karinis konfliktas tarp Soviet S jungos ir Baltijos valstybi b t sutrikd s vakarin Soviet S jungos transporto sistem . Konfliktui ufsit sus, b t nutr kusi Vokietijos prekyba tiek su Soviet S junga, tiek su Baltijos valstyb mis. O tai reik-t , kad Vokietija b t atkirsta nuo savo tiek j . Reikia atminti, jog Vokietija buvo pasirengusi trumpalaikiam karui, kurio pagrind sudar ōblitzo atakos.

Tuo tarpu Estijos, Latvijos ir Lietuvos kariniai sluoksniai soviet dalini dislokavim -iose Baltijos valstyb se kariniu poffi riu traktavo kaip ufdelst m -. Vienintele nepriklausomyb s gynimo viltimi liko savanori formuot s. Kai Vokietija ufl m Lenkij ir nei Anglija, nei Pranc zija, nei Vokietija nepasira- taikos sutar i , o sp jama Vokietijos ekspansija Vakarus ne vyko, ufdelstas m -is Baltijos valstyb se t s si toliau. Baltijos valstybi galimybs savo pa i j gomis apginti nepriklausomyb priart jo prie nulio 1940 m. birflelio m nes , kai -iose -alyse sik rusios soviet baz s i-pl t savo karini dalini kontingent .

Didffioji Britanija si l Suomijai kooperuotis su Baltijos valstyb mis, ta iau Suomija, kaip Estija ir Latvija, neketino sudaryti fronto prie-Soviet S jung . Ji ramiai steb jo vykius Baltijos valstyb se. Suomijos vadov optimizm skatino Berlyno paffadai paremti juos derybose su Soviet S junga, o jei kilt karas, suteikti jiems karin pagalb . 1939 m. lapkri io 29 d. prasid jo karas tarp Soviet S jungos ir Suomijos (fiemos karas).

Tis karas nepakeit Estijos poffi rio Soviet S jung . Baltijos -alys balsuojant d l Soviet S jungos veiksm pasmerkimo Taut S jungoje susilaik . Ta iau Baltijos vyriausybi poffi ris vykius Suomijoje neatspind jo Baltijos taut poffi rio. Vie-oji nuomon palaik suomi pus .

fiemos karas i- vis Baltijos valstybi labiausiai paliet Estij , Suomijos kaimyn . Soviet baz s Estijoje buvo naudojamos karui prie-Suomij . Pagal abipus s pagalbos sutart tarp Soviet S jungos ir Estijos sovietai gal jo naudoti bazes tuo atveju, jeigu j ufpult kokia nors didffioji Europos valstyb , o ne maflos valstyb s, tokios kaip Suomija, naikinimui. Vykstant karui soviet l ktuvai dafnai priverstinai nut pdavo Estijos teritorijoje esan iose baz se. Taigi Estija nei-veng bombardavim . Vis d lto Estija nesi m joki veiksm prie-Soviet S jung d l karo su Suomija. Vyriausyb bijojo, kad ir maffiausias protestas d l sutarties s lyg paffleidimo gali i-provokuoti naujus soviet reikalavimus Estijai ir dar labiau apkarpyti Estijos nepriklausomyb . Vis dar buvo tikima, jog rami laikysena lyg ufluov ja leis sulaukti karo tarp Soviet S jungos ir Vokietijos. Oficialiai buvo neigiama, kad baz s panaudojamos prie-Suomij .

D l Estijos teritorijoje esan i bazi buvo pasikeista notomis tarp Suomijos ir Estijos. Suomia reikalavo, kad Estija laikyt si neutraliteto princip . Kadangi kariaujan ios -alys oficialiai nebuvo paskelbusios viena kitai karo, tai Estija fiemos kar traktavo kaip vienos -alies agresij prie-kit -al ir parei-k , kad tokiu atveju neutraliteto principai netaikomi. Tarptautin s teis s poffi riu toks traktavimas buvo teisingas. Be to, kariniu atflvilgiu Suomijos pad tis buvo daug geresn negu jos pietini

kaimyni . Baltijos valstybės, išsidariusios tarp Sovietų Sąjungos ir Vokietijos, po Lenkijos ufl mimo liko atkirstos nuo likusio pasaulio. Tačiau ir Suomijos viltys sulaukti pagalbos iš užsienio flugo. Savaime aišku, kad tokia nedidelė valstybė kaip Suomija būtų nepajgusi ilgai priešintis Sovietų Sąjungai. Netrukus po to, kai prasidėjo fiemos karas, kai kurie sluoksniai Suomijoje mffir tti Estiją, Latviją ir Lietuvą kaip galimas jungininkes. Tuo tikslu buvo pradėtos transliuoti radijo laidos iš Suomijos Estiją. Radijas ragino pradėti pasipriešinimą prieš Sovietų Sąjungą. 1940 m. sausio mėnesį Estijoje atvyko lingvistikos profesorius Lauris Kettunen. Jis turėjo iširti Estijos situacijos fiemos karų galimybes ir išsiaiškinti, ar Estija negalėtų atlikti taikdario misijos.

Kitaip negu Estijos vyriausybė, Latvijos ir Lietuvos vyriausybių atstovai neabejodami parodė sovietų atstovams, jog jie palaiko Suomijos pusę, ir išreiškė pasipiktinimą dėl sovietų agresijos. Tuo atfvlgiu paminėtinė Latvijos užsienio reikalų ministras Wilhelmas Munteris ir karo ministras Janis Balodis bei Lietuvos ambasadorius Rygoje Pranas Dailidė.

Baltijos valstybių reakcija fiemos karo pamokas karčiausia buvo 1940 m. vasario pradžioje. Tuo metu Sovietų Sąjunga baigė telkti dideles karines pajugas prieš Suomiją, skaitant ir divizijas, dislokuotas prieš Baltijos valstybių sienas. Kariniai bazi veiksmus stabdė blogi orai. Trijų Baltijos valstybių kariniai sluoksniai reikiškai didffiu nepasitenkinimą savo vyriausybėms dėl jų ir toliau vykdomos prosovietinės politikos, nors sovietų veiksmai prieš Suomiją visam pasauliui atvėrė akis. Sklido gandai, kad Baltijos valstybės rengiasi atakuoti sovietines bazines. Estijos karo vadai atmetė šiuos idėjus, net jei ir Latvija būtų sutikusi imtis tokių veiksmų. Strateginį padėtis turėjo lemiama reikšmė Europos valstybėms, o jei būtų prasidėję kariniai veiksmai Rytų Baltijos valstybėse, Vokietija būtų buvusi atkirsta nuo flaliavimų Baltijos regione. Estijai reikėjo tisti ufdelstis nuo sovietų kantriai kisti sovietini bazi buvimą, iki prasidėjęs karas tarp Vokietijos ir Sovietų Sąjungos. fiemos karui pasibaigus, Baltijos valstybių vyriausybės laikėsi nuomonę, kad Suomijai reikėjo nusileisti sovietų 1939 m. lapkričio mėnesį keltiems reikalavimams. Ir toliau buvo perama mintis, jog jeigu Suomija būtų pasekusi Baltijos valstybių pavyzdffiu, tai ji, kaip ir Baltijos valstybės, būtų laimėjusi laiko pasirengti lemiamam mffiu.

1939 m. rugsėjo vykia Estijoje labai dafnai lyginami su vykiaiais Suomijoje. Po fiemos karo prasidėjusios represijos ir Baltijos valstybių pasidavimas kelia klausimą: ar išmintingai buvo pasielgta pasirašius vadinamąjį abipusę pagalbos paktą? Per Antrąjį pasaulinį karą apie 25 t kst. Estijos kareivių fluvo vilkdami svertim uniformą. Per penkerius metus, o 1940-1945 m. Estija neteko 21 proc. savo gyventojų. Teoriškai paskaičiavus trijų Baltijos valstybių karinį pajūgą būtų sudariusios gana didelę karinę jūgą, kurios potencialas būtų buvęs kur kas didesnis nei Suomijos. Suomija turėjo perpus mažiau gyventojų nei Baltijos valstybės. Nors Suomijos valstybinė siena su Sovietų Sąjunga buvo dvigubai ilgesnė ufl Baltijos valstybių sienas kartu paėmus, bet ji dėl gamtinių slygų buvo daug geriau apsaugota. Visuotinės mobilizacijos atveju Estija būtų surinkusi 100 t kst. vyrų, o Latvija ir Lietuva kartu paėmus, o 500 t kst., taigi iš viso 600 t kst. kareivių. Tuometinis aplinkybėmis ginkluotas pasipriešinimas galėjo būti viena iš alternatyvų. Jis nebūtų ilgai trukęs. Kadangi ginkluoto pasipriešinimo nebuvo, tai jis negalėtų būti mokslinės analizės objektu.

Reikia atminti, jog Baltijos valstybės per visą tarpukario laikotarpį niekada nesutarė užsienio politikos ir gynybos klausimais. Trečiajame dešimtmetyje tarp Estijos, Latvijos ir Lietuvos vykusios diskusijos Rytų Europos saugumo klausimais aiškiai parodė, kad šiuose trijų Baltijos valstybių pozicijos tuo klausimu buvo nesuderinamos. Jų pofliriai ir interesai labai skyrėsi. Lietuvos santykiai su Lenkija ir

Vokietija buvo tempti d l Vilniaus ir Memelio (Klaipėdos). Soviet Sąjunga buvo laikoma Lietuvos sąjungininke. Latvija, Vokietija ir Soviet Sąjunga fliravo labai tariai. Ji svajavo apie glaudesnius ryšius su Skandinavijos šalimis. Estija labiausiai niekino Soviet Sąjungą ir kartu labiausiai jos bijojo, o jos santykiai su Lenkija ir Vokietija buvo geri.

1934 m. rugsėjo 12 d. Estija, Latvija ir Lietuva fienevoje pasirašė tarpusavio santarvės ir bendradarbiavimo sutartį. Pirmasis sutarties punktas pareigojo tris valstybes vyriausybes derinti veiksmus trišalio suinteresuotumo užsienio politikos klausimais. Tačiau ši sutartis buvo neįgyta. Trečiajame jos punkte buvo išvardytos ypatingos situacijos, kurioms esant pirmasis sutarties straipsnis nustoja savo galios. N viename sutarties punkte nebuvo kalbama apie karinį bendradarbiavimą.

1923 m. pasirašytas karinio bendradarbiavimo paktas tarp Estijos ir Latvijos liko galioti. Kai tik susikūrė Tautų Sąjunga, Lietuva pasiūlyė sudaryti tris Baltijos respublikas kariniams jungtiems. Estija atmetė Lietuvos iniciatyvą manydama, jog tokia karinė sąjunga pakenktų jos santykiams su Vokietija ir Lenkija. Suomijos politika tris Baltijos valstybes atfvlgiu, Tautų Sąjungos veiklos neefektyvumas ir didėjanti Vokietijos taka Europoje vertė estus gynybos klausimais orientuotis Vokietijai. 1936 m. birželį buvęs Estijos ambasadorius Berlyne Friedrichas Akelis buvo paskirtas šalies užsienio reikalų ministru. Tai reiškė, kad Estijos užsienio politika savo orientaciją nukreipė Vokietijai. Po F. Akelio paskyrimo Estijos kariniai pajėgavada pradėjo lankytis Vokietijoje ir dalyvauti Vokietijos kariniuose manevruose. 1936 m. Estijos kariniai vadovybė buvo sitikinusi, kad tik Vokietija galėtų padėti Baltijos valstybėms, jeigu jas užpultų Soviet Sąjunga. Vokietijos užsienio politikos ir kariniai lyderiai savo ruožtu fadėjo padėti vakariniams Soviet Sąjungos kaimynams, jei Rusija panaudotų prieš juos karinį jėgą. Estija buvo sitikinusi, jog Europoje yra tik viena valstybė, kuri galėtų garantuoti jos saugumą.

Lietuva ir Latvija nepasitikėjo Vokietija. Miuncheno paktas ir po jo pasirašymo nuolat didėjanti Vokietijos taka pasaulinėje politikoje vertė Latvijai ir Lietuvai naują apsvaustyti savo užsienio politiką. Iki tol Lietuvos ir Latvijos užsienio politika beveik niekuo nesiskyrė nuo ekoslovakijos užsienio politikos. Lietuvos užsienio politikos kertiniais akmenimis buvo Tautų Sąjungos ir kolektyvinio saugumo principai. Kaunas užsienio politiką grindė pasitikimu jimu Soviet Sąjunga bei draugiškais santykiais su Anglija ir Prancūzija. Lietuva tikėjo, kad prireikus jai bus suteikta pagalba. 1939 m. Baltijos valstybės, spaudfiamos Vokietijos, pareiškė, jog pasilieka sau teisę d l Tautų Sąjungos Statuto 16 straipsnio taikymo, o tai reiškė, kad jos atsisako ankstesnės politikos. 1938 m. Baltijos valstybės susitarė d l neutralumo principo. Visiškai neutralumo principas atitiko Vokietijos interesus. Neutralumo politika ó tai taikos meto politika. Savo piliė ir pasaulio akimis flirint tokia politika šaliai buvo nekenksminga. Kilus karui jį turėjo bti pakeista karo meto politika. Nei Maskva, nei Berlynas neslėpė to fakto, jog Baltijos šalims nepavyks išvengti karo, nes gili užffront užftikrina karinių operacijų bazę. Vokietijai tokia karinių operacijų baze kilus karui su Soviet Sąjunga buvo Suomijos ir Baltijos valstybių teritorijos.

1939 m. pradžioje Estija, nepaisydama Baltijos valstybių susitarimo Miunchene derinti savo užsienio politiką, nutraukė bendradarbiavimą. Faktiškai tai reiškė, jog Estija suspenduoja Tautų Sąjungą. Ji nuogstavo, kad Vokietija ir Lenkija tranzito klausimus spręstų Lietuvos ir Latvijos naudai. Be to, Estijos karo vadai baiminosi, kad latviai ir lietuviai ginklu priešinsis Vokietijai, o Soviet Sąjunga juos rems.

Priešingai negu Baltijos valstybės, Suomija turėjo šalintin karinius fliaivoms sigyti, t. y. Tvedijai. Vokietijai bendradarbiaujant su Soviet Sąjunga, Baltijos valstybės

tokio ufnugario netur jo. Vokietijos ufsienio politika skatino Baltijos valstybes nesiprieinti Soviet S jungai. Suomijos atflvilgiu Vokietija vykd dvejop politik ó oficiali j ir neoficiali j . Oficialioji ufsienio politika nuolat pabr fldavo, kad Vokietija neturi joki interes Suomijoje, o neoficialioji visaip skatino Suomij nenusileisti Rusijos reikalavimams. Berlynas nuog stavo, kad Suomijai patenkinus Soviet S jungos reikalavimus i-kils pavojus geleflies r dos eksportui i-TMvedijos, nuo kurio priklaus Vokietijos karin pramon . Be to, egzistavo dar kitas rizikos veiksnys, b tent: kai tik Soviet S junga susidoros su Suomija, ji savo ufsienio politik nukreips Balkanus. Taigi Vokietija patar Suomijai der tis su rusais tik d l jai priklausan i sal Baltijos j roje ir d l rytini Suomijos teritorij . Suomija visaip vilkino derybas su Soviet S junga tik damasi, kad tai pad s uffvilkinti karo pradffi iki 1940 m. pavasario. Ji vyl si, jog iki to laiko pasikeis karin ir politin situacija Europoje. Deja, situacija Europoje tapo nekontroliuojama.

B t neteisinga teigti, jog svarbiausia Estijos ir kit Baltijos valstybi savanori-ko pasidavimo prieffastis buvo susiklos iusi tarptautin situacija. 1939 m. Estijos ir Lietuvos vyriausyb s neatstovavo savo pilie i interesams. Nepriklausomyb s praradim l m vidaus situacija, susidariusi –alyse tuo metu, kai vyriausyb s pakeit ufsienio politikos kurs ir teisino nepriklausomyb s panaikinim . To meto autoritariniai reffimai neleido Baltijos valstybi tautoms i-reik-ti savo apsisprendim d l j ateities. Pavyzdffiui, Latvijoje tuo metu nebuvo parlamento. Mafl j valstybi ufsienio politikos s km lemia s kminga vidaus politika.

TMandien, praslinkus daugiau nei 50- iai met , mums vis dar i-kyla problema, kaip vertinti tyl Estijos pasidavim ir jos vadov veiksmus 193961940 m. Viena ai-ku, n ra vienareik-mio atsakymo – klausim . Dauguma pasitraukusi Vakarais politik 193961940 m. vyriausyb s veiksmus vardija kaip i-davyst , nes okupacija buvo vykdyta pasira-ius dvi-ales sutartis. Antra vertus, niekas negali pasakyti, kas b t atsitik , jei 1939 m. rugs j Talinas b t pasirink s kit keli . Taigi galima sutikti ir su tais, kurie teigia, jog nesiprie-inimo politika nei-saugojo Estijos valstyb s, bet i-saugojo dal Estijos flmoni , kurie praslinkus 50- iai met sugeb jo j atkurti.